Posudek oponenta disertační práce Mgr. Anežky Náhlíkové

“Specifika narace dětí mladšího školního věku”

předkládané v roce 2025 na Ústavu českého jazyka a teorie komunikace Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

I. Stručná charakteristika práce

Dizertačná práca prináša analytický pohľad na naráciu detí mladšieho školského veku a naznačuje vybrané kategórie, ktoré pri komplexnom pohľade na tento typ hovorenej produkcie detí môžu vnášať nové poznatky uplatniteľné v intenciách pedolingvistiky resp. vývinovej štylistiky. Zameranie na Heathovej jeden typ naratív (tzv. *stories*) umožnilo autorke na solídne veľkom materiáli sústredene a do hĺbky poukázať na potrebu aktualizácie zahraničných prístupov k analýze detskej narácie v našom kultúrnom a jazykovom prostredí a obohatiť tým domáci výskumný kontext.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Dizertačná práca Mgr. A. Náhlíkovej plní ciele, ktoré si predurčila. Prináša podrobný a prehľadne zdokumentovaný opis makroštruktúry detských hovorených naratív podľa zvoleného metodologického rámca a obohacuje ho vlastnými, induktívne vytvorenými analytickými kategóriami a postupmi. Pri komplexnom posúdení práce je potrebné najprv uviesť, že práca je cennejšia a prínosnejšia pre svoju praktickú časť a vlastné zistenia pri analýze naratív detí. V teoretickej časti je úroveň výkladu a argumentácie o niečo slabšia, menej presvedčivá, s oporou o menší počet relevantných zdrojov. Prehľad o súčasnom stave skúmanej problematiky sa končí iba výberovo niektorými novšími prácami (niektoré z nich sú spomenuté v praktickej časti práce), zvyčajne sa však autorka opiera o staršie zdroje a súčasný kontext naratívneho výskumu spomína iba sporadicky, nie systematicky (napr. na s. 16 autorka píše: *„Zájem o narativy a narativní vnímání světa neuvadá ani dnes.“* a odkazuje na prácu z r. 1994).

Za limity práce možno považovať najmä chybné uvádzanie spôsobu výberu participantov; realizovaný bol dostupný, nie náhodný výber, ako to tvrdí autorka (napr. na s. 54, 65). Zo spôsobu výberu do výskumného súboru potom pramení nemožnosť zovšeobecňovania získaných výsledkov – nemožno ich preniesť na celú populáciu (pozri napr. s. 123), vždy iba vzťahovať k vlastnému výskumnému súboru. Za limit tiež považujem pomerne dlhý časový odstup od zozbierania materálu po jeho vyhodnotenie v práci: ubehlo 9 rokov od ukončenia zberu textov, v r. 2025 môže byť produkcia detí v inej „kondícii“ ako v r. 2013 – 2016 (vplyvom fenoménov ako globalizácia, digitalizácia a iných).

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Podrobnejšie sa vyjadrím k najdôležitejším aspektom dizertačnej práce a pridám svoje komentáre a postrehy podľa odporúčanej štruktúry hodnotenia.

1. Struktura argumentace

Práca je bohato vnútorne štrukturovaná, no nebýva zvykom, aby dizertácia pozostávala z 11 kapitol (nerátajúc úvod, záver a prílohovú časť). Sporná je proporcia kapitol; napr. kapitola 2 *Naratologie* je spracovaná na 2 stranách, no kapitola 5 *Dětská mluvená narativa* na vyše 20 (rozsah kapitol vo výsledkovej a interpretačnej časti práce je ešte vyšší). Pomenovanie kapitoly 7 vzbudzuje v čitateľovi dojem, že predošlé teoreticky ladené kapitoly nie sú zahrnuté v cieli a východiskách práce.

Niektoré podkapitoly (napr. 3.4, 3.5) sú jednovetné, preto je namieste otázka opodstatnenosti ich samostatného vyčlenenia. Celkovo pri pohľade na štruktúru predloženého textu sa domnievam, že sa vyžadovala dôslednejšia práca s jeho kompozíciou.

Úvodná kapitola o naratológii je len stručným naznačením počiatkov výskumu, kapitola neprináša jasnejšie kontúry súčasného výskumu ani vývoja v tejto vednej oblasti. Kapitola *Terminologie* (mimochodom, je v tejto kapitole ozaj zahrnutý každý termín, s ktorým sa v práci analyticky pracuje?) ponúka pomerne strohé terminologické vymedzenia, niekde iba z jediného zdroja, čím sa nedostatočne dokladá prehľad v oblasti. Napr. termín príbeh je vymedzený ako *„to, o čem se mluví“* (s. 17). Autorka pri ňom vychádza z literárnoteoretického zdroja, no sama vyššie píše, že výskum narácie postupne opustil pôdu literárnej teórie. Preto ostáva nezodpovedanou otázkou, ktoré zdroje a ako vymedzujú termín príbeh z iného ako literárneho aspektu. Nevyužitou príležitosťou tu tiež ostáva samotnou autorkou ponúknutá možnosť: napr. na s. 20 sa odvoláva na tzv. *linguistic approach to narrative discourse* ako slovníkové heslo – toto mohol byť podľa mňa moment na teoretické rozpracovanie v práci predkladanej v lingvistickom odbore/programe.

Teoretickému rozpracovaniu práce by podľa môjho názoru prospelo zasadenie skúmaného fenoménu do širších (pedo)lingvistických alebo vývinovoštylistických východísk. Ponúknutý výklad je skôr enumeratívny a menej explanatívny, na niektorých miestach sú citeľné tematické skoky. Vzhľadom na cieľ práce si problematika *„vypravovaní jako slohového postupu“* (s. 19) zaslúžila podrobnejší výklad s oporou o relevantné lingvistické (štylistické) zdroje. Postupne sa výklad zužuje na kľučovú problematiku (detské naratíva), od s. 23 už aj s referenciami na súčasné výskumy. K tomu si dovolím niekoľko postrehov a poznámok: po prvé, osobne nepovažujem za vhodné klasifikáciu J. Trávníčka postaviť vedľa výsledkov empirických výskumov a klasifikácií Westbyovej či Steinovej; Trávníček vo svojej práci nevychádza z empirického výskumu a nedokladuje svoje domnienky (často iba náhodne a bez metodologickej opory vypozorované postrehy) relevantnými dátami. Po druhé, prehľad o výskume naratív je pomerne stručný a nepresný, chýbajú niektoré práce, na ktoré autorka mohla (aj sprostredkovane, cez zoznam literatúry študovaných prác) naraziť a zmieniť sa o nich. Navyše, výskumy narácie sú v práci prezentované iba ako súpis, nie prehľad ich konkrétnych zistení a záverov, čo je pri dizertácii pomerne málo. Pridávam ešte poznámku k tab. č. 2: pre ďalší lingvistický výskum v ČR (a aj v SR) by bolo cenné, keby sa autorka pokúsila preložiť do češtiny anglické termíny, ako to urobila v tab. č. 1.

Záver teoretického rozpracovania témy je vydarenejší, oceňujem zaradenie vlastnej polemiky pri metódach elicitácie naratív, opis faktorov vplývajúcich na naráciu, ako aj zaradenie podkapitol venovaných nástrojom merania naratívnych schopností a technikám ich rozvoja (aj keď oblasť rozvoja narácie nie je ďalej v práci reflektovaná, iba oblasť získavania naratív, ich analýzy a hodnotenia).

V empirickej časti práce (od kapitoly 7) autorka podrobne a prehľadne opisuje svoj postup pri analýze hovorených naratív detí v cieľových vekových skupinách. Kľúčovým momentom je hodnotenie spôsobov dosahovania koherencie v naratívnej produkcii chlapcov a dievčat vo vzájomnom porovnaní. Evidentná inšpirácia výskumom Nicolopoulou vedie autorku k porovnávaniu medzi pohlaviami, v práci však podľa môjho názoru okrem tohoto dôvodu nie je ďalšia argumentácia, prečo by sa mal výskum zameriavať práve na rozdiely medzi pohlaviami. Takisto v práci chýba presvedčivejšie zdôvodnenie voľby práve týchto dvoch zvolených prístupov (Stein a Nicolopoulou) k analýze a hodnoteniu naratív detí. V literatúre (napríklad v editorskej gescii M. Bamberga *Narrative development: six approaches*, 1997) nachádzame výpočet viacerých prístupov k hodnoteniu naratív. Vlastný výskum autorky ale nie

je zasadený do širších súvislostí, preto sa môže zdať, že nie je dostatočne argumentovaný (napr. na s. 54 nachádzame hneď výpočet cieľov empirickej časti práce, bez objasnenia, prečo je potrebné klásť si práve tieto otázky). Na druhej strane, oceňujem uvedenie problematických miest oboch zvolených prístupov a ich vzájomné prepojenie v intenciách výskumu koherencie naratív. Škoda, že pri týchto limitoch sa autorka obmedzila iba na svoje vlastné limity získané prácou s materiálom a nedoložila limity z výskumov, ktoré na tieto záležitosti upozornili už predtým. Takto to vyznieva skôr ako signály pre úpravu prístupov vo vlastnom výskume (autorka to aj sama takto priznáva).

2. Formální úroveň práce

Formálne a jazykovo je práca na dobrej úrovni, autorka štylizuje text jednoznačne, zrozumiteľne. Občas ale dochádza k porušovaniu odbornej komunikačnej normy, dizertačná práca je vedecký text, nie popularizačný. Preto prekvapia vyjadrenia typu: *„K tomuto výčtu přidejme ještě zmínku o výzkumech Anežky Kuzmičové."* (s. 30), alebo *„Nedávno vznikla česká adaptace diagnostického nástroje MAIN."* – čo je to nedávno? Inde je práca z roku 1994 považovaná za dnešnú, autorka by si mala viac dať záležať na faktografickej presnosti. Dôsledná by mala byť autorka aj pri preberaní zo zdrojov: existentmi príbehu sú postavy a prostredie, nie postavy alebo prostredie (podč. M. K.), ako to uvádza autorka na s. 17.

Vo výsledkovej časti je text adekvátne doplnený grafmi a tabuľkami, z ktorých sa dajú vyrozumieť závery, o ktorých potom autorka v práci náležite píše. Tabuľkový aparát je bohatý, logicky umiestnený. Cenná je aj prílohová časť s ďalšími dôkazmi o štatistickom vyhodnocovaní výsledkov.

Z hľadiska formálnej úpravy práce je pre mňa pomerne nezvyčajné, že sa autorka rozhodla v hlavnom texte práce vyznačovať svoje hodnotiace a interpretačné komentáre k predloženému materiálu získanému od detí orámovaním, skôr by bolo vhodné pracovať iba so štadardnými možnosťami formátovania textu v MS Word, ako sa odporúča pri záverečných prácach. Tiež sa rôzne pracuje s voľnými riadkami, niekedy sa za odsekom voľný riadok nachádza, niekedy nie. Zvyčajné je voľný riadok neumiestňovať vždy za odsek, ak to nemá nejakú špecifickú funkciu; voľné riadky sa nechávajú iba pred a za názvom alebo iným typom textu (graf, tabuľka).

3. Práce s prameny či s materiálem

Autorka vo výskume pracuje so solídnym výskumným súborom (315 resp. 286 textov) rozloženým pomerne proporčne (s miernou prevahou textov od dievčat). V záujme zachovania homogénnych podmienok pre participantov bola produkcia všetkých motivovaná rovnakým zadaním. Vzhľadom na vývinové špecifiká výskumného súboru je ale otázkou, či bola pre všetky ročníkové skupiny rovnako porozumiteľná či motivujúca. Najmä, do akej miery bol impulz na produkciu porozumiteľný pre prvákov (nie je v práci uvedené, v ktorom mesiaci školskej dochádzky boli participantmi výskumu, aj to môže skresliť získané výsledky) a do akej miery boli piataci (postupne v čítaní opúšťajúci žáner rozprávky) motivovaní produkovať rozprávku. To je riziko jednotného pokynu pre rôzne ročníkové skupiny (zámerne uvádzam ročníkové, informácie o veku participantov nie sú k dispozícii, v danom ročníku mohol byť vekový rozdiel medzi členmi výskumného súboru aj 2 roky).

Ešte poznámka k nadviazaniu na výskum Nicolopoulou: autorka dizertačnej práce neoveruje výsledky jej výskumu, ona predsa skúmala naratíva detí vo veku 3 až 5 rokov (s. 58); autorka nanajvýš nadväzuje na jej výskum, no pracuje s odlišnou cieľovou skupinou. Tento aspekt sa občas v práci (aj pri hodnotení získaných výsledkov) stráca. Možno aj v tomto interpretačnom rámci by bolo možné odpovedať na otázku, prečo sa výsledky vlastného výskumu autorky do istej miery líšia od zistení Nicolopoulou. Je možné, že vekom si dieťa rozširuje „žánrové" ukotvenie koherencie o ďalšie (zatiaľ ešte menej vyšpecifikované) žánre a preto je menší podiel rodinných resp. hrdinských žánrov logický.

Túto úvahu ale prenechávam autorke práce do diskusie na obhajobe. Takisto do diskusie vnášam svoj postreh k vyjadreniu autorky na s. 178 o emóciách ako o nadstavbe – podľa môjho názoru sú emócie jeden zo stimulov naratívnej produkcie detí, preto ich prítomnosť v naratíve skôr ako rozpoznateľná makroštruktúra neprekvapuje.

4. Vlastní přínos

Najväčší prínos dizertačnej práce spočíva v induktívnom vytvorení analytického rámca „šitého na mieru" štruktúre a kvalite detských hovorených naratív. Mnohé z vytvorených a overených analytických postupov (kategórie a podkategórie, kritériá priraďovania ku kategóriám, žánrové modely) bude možné uplatňovať na rozličné výskumné, diagnostické aj edukačné účely. Oceňujem úpravu Steinovej kategórií podľa kultúrneho rámca narácie v našom jazykovokomunikačnom prostredí. Ďalej oceňujem detailnú analýzu žánrových skupín a analytické rozlíšenie zápletky podľa zložitosti. Ako prospešné sa ukazuje aj odlíšenie zápletky a konfliktu, otvorilo to autorke nové možnosti opisu kvality a úplnosti (komplexnosti) hodnotených naratív. Tieto analytické rámce môžu pomôcť výskumu vývinu narácie a tiež obohatiť výskum makroštruktúry detských naratív.

Za veľmi cenné tiež považujem štatistické preukázanie vzťahu niektorých sledovaných premenných (napr. zápletka a žánrové zaradenie, typ záveru a žánrové zaradenie a iné). Po replikovaní výskumu na novom výskumnom súbore a opakovaným potvrdením tohoto štatistického vzťahu by bolo možné vzápätí tieto zistenia vniesť do edukačnej praxe tak, aby rozvoj naratívnej kompetencie v škole reflektoval najnovšie vedecké zistenia.

IV. Dotazy k obhajobě

1. Zdôvodnite svoje rozhodnutie analyzovať naratíva podľa prístupov Steinovej a Nicolopoulouovej na pozadí ďalších možností hodnotenia naratívnej produkcie detí.
2. Akú rolu pri prepisoch naratív zohráva vyznačovanie niektorých foneticko-fonologických vlastností reči participantov v znakovom systéme pre konverzačnú analýzu? Ako to prispelo k hodnoteniu narácie? Kde sa pracuje s výsledkami tejto analýzy?
3. Čo realizovaný výskum narácie detí mladšieho školského veku a jeho výsledky prinášajú vednej oblasti, v ktorej je dizertácia predkladaná?
4. Aké konkrétne odporúčania by na základe vlastnej skúsenosti dala autorka budúcim výskumníkom, ktorí by chceli podrobne preskúmať makroštruktúru detských naratív? Aké odporúčania by poskytla v rámci študovanej vednej oblasti a ktoré odporúčania by formulovala pre transdisciplinárny výskum (napr. pre oblasť psychológie, pre oblasť lingvodidaktiky a i.)?

V. Závěr

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako *prospěla*.

1. 9. 2025 doc. PaedDr. Martin Klimovič, PhD., v. r.